

TLAČE 16. STOROČIA V KNIŽNICI SPOLKU SVÄTÉHO VOJTECHA V TRNAVE

Katarína Karabová

Knižnica Spolku sv. Vojtecha v Trnave svojím zložením poskytuje stále nové podnety k bádaniu. V zborníku *Problematika historických a vzácných knižných fondů 2008* sme podrobne opísali históriu vzniku tejto bohatej knižnej zbierky, jej systematické budovanie, štruktúru a zloženie i charakter v nej dochovaných kníh s prihliadnutím na recepciu antickej literárnej tradície.¹

Osobitný význam dodáva knižnej zbierke Spolku sv. Vojtecha v Trnave fond tlačí zo 16. storočia. Pracovníci majú k dispozícii prehľadný katalóg, do ktorého sme mohli nahliadnúť so zvoľnením riaditeľa Jozefa Škodu i my. V katalógu sú jednotlivé knihy zoradené abecedne podľa mena autora, ak je dielo anonymné rozhoduje jeho názov.

Dovedna tu nájdeme 76 knižničných jednotiek. Z nich je 10 napísaných v nemeckom jazyku, 9 v českom a zvyšok diel je v jazyku latinskom. Podľa druhu môžeme knihy rozdeliť do viacerých kategórií. Nachádzajú sa tu cestopisné, historické, teologické, náboženské knihy, geografické a životopisné, viacjazyčné slovníky, ale svoje zastúpenie tu má i poézia, balneologická i medicínska literatúra. Rozmanitosť badáme i čo sa týka kníhtlačiarní a miest vydania: najviac sú zastúpené tlače od pražských vydavateľov (v počte 12), nasleduje Bazilej (11), Štrasburg (7), Wittenberg (7), Frankfurt (6), Zürich (5), Kolín (5), Antverpy (4), Ženeva (2) a i. Po jednej tlači nájdeme z Trnavy, Viedne, Benátok, Neapola, nemeckých miest Lemgo a Meissen. V niektorých položkách katalógu sa miesto tlače nenachádza alebo chýba titulný list, z ktorého by sme to mohli zistiť. Väčšina tlačí je vo veľmi dobrom stave, ale nájdú sa tu aj početné defekty.

Antickí autori

Svoje opodstatnené miesto majú vo fonde tlačí 16. storočia v knižnici Spolku sv. Vojtecha v Trnave antickí autori. Lyonské vydanie latinizovanej podoby Aristotelovho diela *Etika Nikomachova* z roku 1558 nachádzajúce sa vo fonde pripravil Ján Argyropilus. Výber z diela svätého Augustína *Opera omnia tomus IV.*

¹ *Problematika historických a vzácných knižných fondů 2008*. Sborník z 17. odborné konferencie Olomouc, 5.-6. listopadu 2008. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci - Sdružení knihoven ČR Brno, 2009, s. 277-284.

pochádza z roku 1531 z parížskej tlačiarne Claudia Chevalloniho. Rímsky rétor a filozof M. Tullius Cicero, ktorého mali jezuiti v oblube, je v knižnej zbierke prezentovaný hneď niekoľkými významnými dielami. Jeho filozofické spisy *De Legibus libri III.* a *De Finibus Bonorum Et Malorum Libri V.* a rétorický spis *Rhetoricorum Ad C. Herennium, Lib. IV.* vyšli v Kolíne v rokoch 1543, 1545 a 1550 a vo fonde sú evidované pod signatúrou H 16. Z antickej literatúry nachádzajúcej sa vo fonde by sme nemali opomenúť ani *Orationes* od gréckeho rečníka Demosthena, dielo rímskeho historika Tita Livia *Ab Vrbe condita* dochované v nemeckom preklade *Römische Historie*, ktorý bol publikovaný v Štrasburgu v roku 1507. V knižničnej zbierke sa nachádza aj český a nemecký preklad diela významného židovského historika 1. storočia po Kr. Iosepha Flaviana *Historiá Iúdaikú polemú pros Rhómaiús*. Výber antických autorov dopĺňajú diela rímskych básnikov: komentované vydanie najznámejších básní Publia Vergília Marona *Bvcolica, Georgica, Aeneis*, výber z tvorby Quinta Horatia Flacca a *Noctes Atticae* Aula Gellia.

K antickým autorom môžeme zaradiť aj v nemčine vydané dielo kresťanského kronikára (H)Egesippa (110–180) o židovskej vojne *Fünf Bücher: Vom Jüdischen Krieg/vnd endlicher zerstörung der herrlichen vnd gewaltigen Statt Jerusalem*. V starokresťanskej literárnej tradícii je Egesippovo dielo latinským prepracovaním Flaviovej Židovskej vojny.²

Filozofická a náboženská literatúra

V rámci náboženskej literatúry nachádzame vo fonde viaceré vydania biblie v českom jazyku *Biblij Česká* (Praha 1529, 1556, 1557, 1577), ale aj v nemčine vo veľmi dobrom stave. Teológ a učiteľ hebrejčiny Franciscus Junius (1545–1602) je autorom výkladu starozákonného proroka Daniela vydaného v roku 1594 v Ženeve. Autorom výkladu Svätého písma, tento krát menších prorokov,³ je aj významný kalvinsky teológ a profesor teológie v Ženeve a Leidene Lambert Daneau (1530–1595). Jeho *Commentariorum Lamberti Danae In Prophetas Minores Tomus Primus* nájdeme v knižnici Spolku sv. Vojtecha pod signatúrou H 14.

² CONTE, G. B.: *Dějiny římské literatury*. Praha: KLP, 2003, s. 579.

³ Podľa biblickej tradície sa medzi menších prorokov zaraďujú: Ozeáš, Joel, Amos, Abdiáš, Jonáš, Micheáš, Nahum, Habakuk, Sofoniáš, Ageus, Zachariáš a Malachiáš. Blížšie pozri *Prorocké knihy a proroci Starého zákona*. In: Biblia. Trnava, 2000, s. 1442.

Cisterciánsky mních, mystik a teológ Joachim abbas de Fiore (1135–1202) je autorom benátskeho vydania častí Starého zákona, prorockých spisov, z roku 1517.

Henrich Büntig (1545–1606), nemecký pastor a superintendant, je pôvodcom diela *Itinerarium Sacrae Scripturae*. V knižničnej zbierke je k dispozícii jeho preklad do češtiny vydaný v Prahe v roku 1592.

Kniha *Breuiarium Pm vsum almae Ecclesiae Strigoniensis* vydaná v Benátkach v roku 1524 je už bohužiaľ len torzom z pôvodnej takmer 500 stranovej publikácie. Oveľa lepšie je na tom katechizmus z roku 1583 *Catechismus Romanus, Ex Decreto Concilii Tridentini, & Pii V. Pontificis Maximi iussu primùm editus* pochádzajúci z antverpskej knihtlačiarne známeho vydavateľa kníh Kristófa Plantiniho.

K homiletickej literatúre môžeme bez pochyb zaradiť zbierku letných kázaní od biskupa a teologického spisovateľa Haima von Halberstadt *Homiliarum siue concionum popularium pars aestivalis*, ktoré boli vydané v Kolíne v roku 1534. Podobne koncipovaná je aj zbierka kázni dominikána Vincenta Ferreria (1350–1419) *Sermones Aestivales* vydaná v roku 1572 v Antverpách.

Historik a evanjelický teológ Dávid Chytraeus (1530–1600) je autorom katechézy *Catechesis Davidis Chytraei Avctior Et Plenior* vypracovanej podľa učenia Martina Luthera a Filipa Melancthona. V knižnici sa nachádza jej vydanie z roku 1561. Justus Jonas (1493–1555), protestantský teológ preložil z latinčiny do nemčiny *Loci Theologici* pod názvom *Heubartikel Christlicher Lehre*. Dielo podobného názvu i obsahu sa v knižnej zbierke Spolku sv. Vojtecha nachádza aj od ďalšieho evanjelického teológa Jána Spangenbergu (1484–1550). Tomášovi Stapletonovi (1535–1598), katolíckemu polemistovi, ktorý študoval v Oxforde, Canterbury, ale aj v Paríži, bolo v roku 1593 v Antverpách vydané dielo *Promtuarium Morale Syper Evangelia Dominicalia Totivs Anni*, ktoré venoval rímsko-nemeckému cisárovi Maximiliánovi II. Vo fonde tlači 16. storočia Spolku sv. Vojtecha v Trnave ho nájdeme s chýbajúcimi úvodnými stranami pod signatúrou H 20.

Známy protestantský teológ a reformátor, skladateľ duchovných piesní Mikuláš Selnecker (1530–1592) má v knižnici zastúpenie svojimi teologickými dielami *Institutionis Christianae Religionis Pars Prima* (Lipsko, 1579), *Paedagogiae Christianae* (Jena, 1568) a *Propositiones, et Quaestiones, In Octo Libros Physicorum Aristotelis* (Bazilej, 1563). Bartolomej Westheimer je autorom bazijského vydania spisu *Conciliatio Scripturae Divinae Et Patrum Orthodoxorum* z roku 1538, ktorý sa v pertraktovanej zbierke nachádza pod signatúrou H 32.

Ráz teologickej dišputy má i dielo *Ad Cviisdam Ariani Libellvm: Cvi Titvlvs Est, Antithesis doctrinae Christi & Antichristi, de vno vero Deo* publikované v roku

1586 v Neapoli, ktorého autorom je Girolamo Zanchi (1516–1590), ktorý bol členom vplyvnej skupiny talianskych učencov, ktorých činnosť mala výrazný vplyv na vývoj reformovanej teológie po smrti Kalvína.

Jazykovedná literatúra

Z jazykovednej literatúry stojí za zmienku štrasburské vydanie dvojjazyčného slovníka *Dictionarium Latinogermanicum Et Vice Versa Germanicolatinum ex optimis Latinae linguae scriptoribus concinnatum* z roku 1537. Jeho autorom je Peter Dasypodius, humanistický spisovateľ, pedagóg a kazateľ, predovšetkým však lexikograf, ktorý pôsobil v 1. polovici 16. storočia v Štrasburgu. V rámci predmetnej knižnej zbierky môžeme nazrieť aj do slovníka latinského jazyka z roku 1535 *Dictionarium Latinae Linguae* od významného učenca a jazykovedca Ambrogia Calepina (1440–1510). Tomuto talianskemu vydavateľovi najmä viacjazyčných slovníkov sa podarilo počas života stať vďaka latinskému slovníku *Cornucopiae*, prvý krát vyšiel v roku 1502, natoľko slávnym, že jeho meno sa stalo synonymom pre slovník a v jeho dobe sa medzi študentmi tradovala sentencia: „*Septem linguarum Callepinus, hoc est lexicon Latinum.*“ Okrem vyššie spomenutých lexikografických príručiek, nájdeme v historickom fonde ešte *Dictionarium Linguae Latinae, Ex Magno Basilii Fabri Thesavro collectum atque concinnatum* z roku 1579 i lingvistickú príručku *Sylva Quadrilingvis Vocabulorum Et Prasilum, Bohemicae, Latinae, Graecae Et Germanicae* z roku 1598 z pražského vydavateľstva Michaela Adama.

Cestopisná a zemepisná literatúra

Cestopisnú a zemepisnú literatúru v historickom fonde predstavuje najmä dielo Šimona Grynea (1493–1501) *Novvs Orbis Regionvm Ac Insularvm Veteribus Incognitarvm unà cum tabula cosmographica* z roku 1537 a najmä vzácne dielo významného nemeckého kartografa Sebastiána Münstera (1488–1552) *Cosmographie oder beschreibung aller Länden*. Bazilejské vydanie z roku 1578 je obohatené rozmanitými ilustráciami, mapami, vedutami miest a zaujímavými popismi jednotlivých zemi.

Protestantský duchovný Joachim von Watt (1484–1551) je autorom vo fonde zachovaného zemepisného diela *Epitome Trivm Terrae Partivm, Asiae, Aricae Et Evropae compendiarium locorum descriptionem continens*, ktoré bolo vydané v roku 1533 v Zürichu. Watt v tomto diele špecifikuje najmä tie zemepisné oblasti, ktoré sa spomínajú v Skutkoch apoštolov a sčasti aj v evanjeliách.

Dejepisná literatúra

Okrem už vyššie spomínaného Iosepha Flavia (37–100)⁴ s jeho dielom Židovská vojna, ktoré je v zbierke zachované vo viacerých exemplároch, spomeňme v rámci dejepisnej literatúry aj dielo holandského bibliistu píšuceho o dejinách Jeruzalema Christiana von Andrichema preložené do češtiny *Wypsánj Města Jeruzaléma y Předměstj geho* z roku 1592. Z roku 1579 z frankfurtskej dielne Andrea Wechela pochádza dielo *Rerum Hispanicarvm Scriptores Aliqvot* od Roberta Bela (1541–1601). Azda najznámejší autor uhorských dejín Antonio Bonfini (1427–1503) je v zbierke zastúpený frankfurtským vydaním diela *Rerum Vngaricarvm Decades Qvatvor Cvm Dimidia* s príväzkom *Decretorum Sev Articvlorum Aliqvot Priscorum Vngariae Regvm, ad contextum Bonfinii Illustrandum* z roku 1581.

V oblasti cirkevnej histórie nachádzame v knižnici Spolku sv. Vojtecha tri diela od Rudolfa Hospiniana (1547–1626). *De Origine Et Progressu Monachatus Ac Ordinum Monasticorum, Equitumque Militarium omnium* sa v šiestich knihách zaoberá vznikom a vývojom mnišských rádov a udáva autorov a miesta z posvätných spisov, z ktorých autor vychádzal pri zostavovaní diela. V druhom spise *De Origine, Progressu, Ceremoniis Et Ritibus Festorum Diarum Iudaeorum, Graecorum, Romanorum & Turcarum* Hospinianus prezentuje pôvod a vývoj sviatkov u Židov, Grékov, Rimanov a Turkov a špecifikuje zvyky a obrady pri ich slávení. Podobne postupuje v treťom diele *Festa Christianorum. Hoc Est: De Origine, Progressu, Ceremoniis Et Ritibus Festorum Diarum Christianorum*, keď opisuje sviatky prvej Cirkvi.

Významný evanjelický teológ 2. generácie Martin Chemnitz (1522–1586), v evanjelickej tradícii známy aj pod menom Martin II., je autorom v zbierke dochovaného diela *Examinis Concilii Tridentini, per D. D. Martinum Chemnitzium Scripti, Opus Integrum*, ktoré bolo vydané vo Frankfurte nad Mohanom v roku 1574. Ide o jeho najvýznamnejší spis pojednávajúci v štyroch častiach o záveroch Tridentského koncilu.

Švédsky učenec, svojho času arcibiskup v Uppsale Olaus Magnus (1490–1557) napísal históriu severských národov. Vo fonde tlači 16. storočia nájdeme jej amberské vydanie z roku 1599 *De Gentibus Septemtrionalibus Historia* pod číslom H 27.

Zachariáš Mošovský (1542–1587), uhorský rímskokatolícky hodnostár a humanistický vzdelanec, písal životopisy uhorských kráľov a vydal i zbierku zákonov. V knižničnom fonde tlači 16. storočia Spolku sv. Vojtecha v Trnave máme

⁴ CANFORA, Luciano: *Dějiny řecké literatury*. Praha: KLP, 2001, s. 567.

možnosť od neho nájsť zbierku rozhodnutí a nariadení slávnych uhorských kráľov z uhorských snemov od roku 1035 po rok 1583 pod názvom *Decreta, Constitutiones Et Articuli Regum Inckviti Regni Vngariae*. Uhorským dejinám sa venuje vo svojom diele *Decretvm Oder Tripartitvm Opvs Der LandsRechten vnnd Gewonheiten des Hochlöblichen Königreichs Hungern* aj Štefan Verböci (1458–1541), uhorský palatín slovenského pôvodu a stúpenec Zápoľskovcov, ktorému turecký sultán Sulejman I. v roku 1541 po obsadení Budína dal úrad hlavného sudcu. V skúmanej zbierke sa nachádza viedenské vydanie tohto diela z roku 1599.

Balneológia a medicínska literatúra

Vynikajúcich arabských stredovekých lekárov zastupuje v predmetnej knižnej zbierke latinský preklad Gerharda Cremonu *Liber canonis totius medicine ab auicenna arabū doctissimo excussus*. Autorom diela je ĤUSAIN Ibn Abd Alláh Abū Alí Avicenna (980–1037).

Frankfurtské vydanie diela Jakuba Theodora *Neu Wasserschatz/Das ist: Von Allen heylsamen Metallischen Minerischen Bädern vnnd Wassern* z roku 1593 môžeme smelo zaradiť v rámci skúmaného fondu k balneologickej literatúre. Skúma blahodarné účinky minerálnych vôd na území Nemecka a podáva i presné geografické údaje o náleziskách liečivých prameňov.

Životopisná literatúra

Pozoruhodné je v zbierke dochované dielo evanjelického farára a reformátora Paula Ebera (1511–1569) *Calendarivm Historicvm Conscriptvm A Pavlo Ebero Kitthingensi*, wittenberská tlač z roku 1571. 15. októbra, v deň konania konferencie, môžeme v tomto diele čítať, že sa narodil Publius Vergilius Maro v roku 67 pr. Kr., že v tento deň v roku 1529 pri obliehaní Viedne turecké vojsko pod vedením sultána Sulejmana zaznamenalo veľké straty, keď 20 000 tureckých vojakov zahynulo chladom alebo hladom, ako vodca cisárskeho vojska sa vyznamenal palatín Filip. Posledná zmienka hovorí o roku 1564, keď sa brunšvickému vojvodovi Júliusovi narodil prvorodený syn Henrich Július.

Významný vydavateľ kníh 16. storočia Krištof Plantin (1520–1589) pôsobiaci v Antverpách vydal v roku 1562 pozoruhodné dielo *Heroica Symbola*, ktorého autorom je Claude Paradín. Na úvodných stranách značne poškodený exemplár sa nachádza v predmetnej zbierke pod signatúrou H 25. Dielo obsahuje viac ako 150 symbolov významných panovníkov, cirkevných dejateľov, historických osobností a rodov s podrobným opisom.

Poézia

Od protestantského básnika Juraja Fabricia (1516–1571), ktorý v roku 1549 vydal zbierku rímskych nápisov, čo považujeme za jeden z dôležitých momentov v klasickej epigrafike, sa v knižnici Spolku sv. Vojtecha nachádzajú dve o čosi mladšie diela. Prvé z nich *In Poetarum veterum Ecclesiasticorum Christiana opera, & operum reliquias atque fragmenta* vydané v Bazileji v roku 1564 obsahuje okrem autorových komentárov k dielam kresťanských básnikov aj ich stručné životopisy a krátke ukážky z ich literárnej tvorby. Druhé dielo s podobným názvom *Poetarum Veterum Ecclesiasticorum Opera Christiana, & operum reliquiae atque fragmenta: Thesaurus Catholicae Et Orthodoxae Ecclesiae, & Antiquitatis religiosae, ad utilitatem iuuentutis Scholasticae* bolo vydané v Bazileji o dva roky skôr.

Ako si ctенý čitateľ môže všimnúť, v rámci tohto výpočtu uvádzame mnohé diela protestantských autorov, ktoré zaraďujeme podľa typu. Zvláštnu pozornosť venujme ale kresťanskému humanistovi Erazmovi Desideriovi (1466–1536), ktorého dielo je v knižnom fonde zastúpené zbierkou porekadiel *Chiliades Adagiorum* vydanou v roku 1540 v Kolíne, ktorá jednotlivé výrazy demonštruje na dielach antických autorov.⁵ Dielo Filipa Melanchtona (1497–1560), nemeckého filozofa, humanistu a reformátora, pedagóga, profesora univerzity vo Wittenbergu,⁶ je v predmetnej zbierke prezentované lipským vydaním prednášok z wittenberskej univerzity o počiatkoch fyziky *Initia Doctrinae Physicae* z roku 1563, štrasburským vydaním jeho reči, ktoré boli prednesené na wittenberskej univerzite samotným Melanchtonom alebo inými profesormi a ktoré k vydaniu pripravil Ján Richardius a štrasburskí študenti, a do tretice vydanie diela *De Deo* z roku 1554.

Fond tlačí 16. storočia v knižnici Spolku sv. Vojtecha v Trnave predstavuje skutočne pestrý výber odbornej literatúry, ktorá bola vydávaná vo viacerých preslávených vydavateľstvách po celej Európe. Okrem toho, že tu nachádzame mnohé diela významných humanistických učencov, nájdeme tu preklady Biblie, teologické dišputy, historické spisy. Azda trochu netradične môže vyznievať zistenie, že takmer tri štvrtiny dochovaných tlačí pochádzajú od protestantských autorov. Vo svetle rekatolizácie, keďže jezuiti boli jednými z prvých ktorí aktív-

⁵ RIEDEL, Volker: *Antikerezeption in der deutschen Literatur vom Renaissance-Humanismus bis zur Gegenwart*. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 2000, s. 38–41.

⁶ VESELÝ, Daniel–HAJDUK, Andrej: *Filip Melanchton*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1997, 194 s.

ne vystúpili proti reformácii, sa dá aj tento fakt celkom logicky vysvetliť ich potrebou poznať protestantskú literatúru.

Odhlíadnuc od tohto je nevyhnutné zdôrazniť vysokú hodnotu takejto zbierky nielen pre knihovníkov, ale i pre historikov, lingvistov, teológov, klasických filológov a mnohých ďalších, ktorým záleží na osude kultúrneho dedičstva.

Zoznam literatúry:

CANFORA, Luciano: *Dějiny řecké literatury*. Praha: KLP, 2001.

CONTE, G. B.: *Dějiny římské literatury*. Praha: KLP, 2003.

Katalóg tlačí 16. storočia v Spolku sv. Vojtecha v Trnave. Interný dokument. Trnava. *Problematika historických a vzácných knižných fondů 2008*. Sborník z 17. odbornej konferencie Olomouc, 5.–6. listopadu 2008. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci–Sdružení knihoven ČR Brno, 2009.

Prorocké knihy a proroci Starého zákona. In: Biblia. Trnava, 2000, s. 1442–1446.

RIEDEL, Volker: *Antikerezeption in der deutschen Literatur vom Renaissance-Humanismus bis zur Gegenwart*. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 2000.

VESELÝ, Daniel–HAJDUK, Andrej: *Filip Melanchton*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1997.